

Föräldraskap, våldsprevention

och maskulinitetsnormer

Ett faktablad om män och jämställdhet i Norden

Forskning, politik och initiativ kring manlighet i Norden

För att uppnå jämställdhet måste män engagera sig i arbetet och föreställningar om manlighet utmanas. I de nordiska länderna är politikområdet ”män och jämställdhet” prioriterat och ett antal satsningar görs. Initiativen sträcker sig från mäns våld till föräldraskap och förändring av mansrollen.

Reformer för jämställdhet i Norden har ofta fokuserat på kvinnors situation. De har varit inriktade på att utjämna den orättvisa fördelningen av makt och resurser mellan könen. Förändringen har drivits på av kvinnorörelserna, som varit betydelsefulla i kampen för att kvinnor ska få samma rättigheter och möjligheter som män. Men för att uppnå målet om jämställdhet behöver män ta större ansvar och inkluderas i jämställdhetsarbetet. Föreställningar kring kön som drabbar och begränsar kvinnor påverkar även män. Begränsande normer för maskulinitet får konsekvenser för mäns roller och villkor. Män är överrepresenterade i samhällets topp, men också när det gäller exempelvis självmord, missbruk, våldsutövning och kriminalitet. Förändrade mansnormer skulle få positiva effekter, både för samhället i stort och för män.

Dessa frågor – som gäller män och jämställdhet – är idag centrala i den nordiska jämställdhetspolitiken.

Inom området finns några frågor som är särskilt prioriterade; det handlar exempelvis om att sätta stopp för mäns våldsutövande och våldsutsatthet, hitta vägar för män att balansera arbete och familj och om att utmana destruktiva maskulinitetsnormer.

Kunskapsområdets framväxt i Norden

Norden brukar lyftas fram som en stark region när det gäller jämställdhet och jämställdhetspolitik. För att utveckla dessa fält har forskning i länderna varit central, och maskulinitetsforskning har bidragit till kunskapsområdet på olika sätt. Till skillnad från den forskning om män, som närmast varit ett paradigim inom samhällsvetenskaplig forskning, utgör maskulinitetsforskningen en relativt ny företeelse. Under 1970-talet utvecklades detta fält internationellt, bilden av manlighet problematiseras och nyanseras. Inspirerade av Simone de Beauvoirs tes ”man föds inte till kvinna, man blir det” började maskulinitetsforskare ställa sig frågan om och hur manligheten konstrueras socialt och kulturellt. I Norden har maskulinitetsforskningen till stor del utvecklats i nära samarbete

mellan nationella och nordiska nätverk av aktivister, forskare och politiker. Den gemensamma utgångspunkten har varit den nordiska välfärdsstaten, där familjepolitik som främjar jämställdhet varit en central fråga. Ett återkommande tema i forskningen har varit faderskapet, som hänger ihop med ländernas strävan att öka fädernas nyttjande av föräldraförsäkringen.

Skillnader mellan länderna

Även om det finns likheter, så skiljer sig också länderna åt när det gäller forskning och framväxt av området män och jämställdhet. Danmark var tidigast på banan med maskulinitetsforskning i Norden. Embryon till forskningen föddes redan på 1920-talet genom examensarbeten som behandlade homosexualitet och manlighet. På senare tid har forskningen vitaliserats med ett flertal studier kring exempelvis etnicitet, social utsatthet och pojkars underprestation i skolan.

Den norska maskulinitetsforskningen har varit mycket viktig för utvecklingen av det nordiska fältet, med ett stort antal publikationer och undersökningar. Både i Norge och i Sverige har tematikerna växt fram i samklang med välfärdsstatens behov och familjepolitiska reformer.

Fram till 2010-talet har studierna i Sverige till stor del handlat om exempelvis mäns ansvar i och för hemmet, skilda mäns föräldraskap och pappapolitikens utveckling. De senaste åren har integreringen med genusforskningen blivit allt tydligare både i Sverige och Norge.

I Finland har frågor kring våld och marginalisering fått större uppmärksamhet i forskningen än i de andra nordiska länderna. Att Finland också har en högre frekvens av interpersonellt våld än övriga nordiska länder skulle kunna vara en möjlig förklaring till det, även om kopplingen är betydligt mer komplex än så. Studier av män som har problem med exempelvis alkohol och isolering har varit vanligt förekommande inom området.

Även om den isländska forskningen på området inte varit så extensiv framhålls den som mycket viktig. Ett framträdande tema är faderskap och föräldraledighet och Island har också genomfört de mest progressiva politiska reformerna inom just detta område.

Centralt tema i jämställdhetspolitiken

Att stärka kvinnors ekonomiska självständighet har varit en aktuell fråga i de nordiska länderna under hela

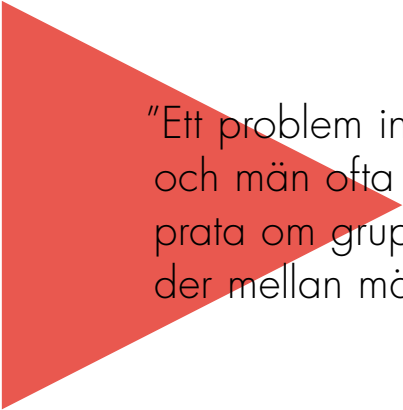
ILLUSTRATION: EMMA HANQUIST

1900-talet. Under de senare decennierna har jämställdhetspolitiken i hög grad varit inriktad på att få in kvinnorna på arbetsmarknaden, och därmed skapa lösningar för familjelivet. Genom detta arbete med att skapa en tvåförsörjarmodell i de nordiska länderna blev det också ökat fokus på männen. Under 1990-talet började det pratas mer om männens roll i jämställdhetsarbetet i alla nordiska länder. I Danmark, Island, Norge och Finland tillsattes särskilda manskommittéer, i Sverige tillsattes tjänster med ansvar för mansfrågorna. Lagarna i familjepolitiken ändrades för att se till barnens rätt att bli omhändertagna av båda sina föräldrar. Ytterligare en del av arbetet var reformer för att öka fädernas andel av föräldraledigheten, vilka varit de största jämställdhetspolitiska åtgärderna som riktats mot män i de nordiska länderna. Från 2000-talet och framåt har området män

och jämställdhet vuxit och blivit allt mer framträdande i politiken. Flera länder har gjort satsningar på att rekrytera fler män till omsorgsyrsken, där Norges arbete för att öka andelen män i förskolorna varit mest framgångsrikt. Pojkars risk för marginalisering i utbildningssystemet har utgjort en annan central frågeställning. Idag behandlar samtliga länder i varierande grad området "män och jämställdhet" i de nationella jämställdhetspolitiska målen, och har utnämnt kommittéer eller arbetsgrupper som tagit grepp om ämnet.

Mäns våld i fokus

Vilket arbete görs då på området i Norden? På uppdrag av Nordiska ministerrådet har NIKK (Nordisk information för kunskap om kön) kartlagt initiativ som gjorts inom politikområdet "män och jämställdhet" under

”Ett problem inom fältet ”män och jämställdhet” är att pojkar och män ofta beskrivs som en homogen grupp. Genom att prata om gruppen på det sättet negligeras de stora skillnader mellan mäns villkor som finns i samhället.”

perioden 2005–2015. I rapporten lyfts några områden, varav ett sådant är mäns våld. Det handlar vanligtvis om mäns våld i nära relationer, ofta mot partners, medan en betydligt mindre del av arbetet riktar in sig på andra former av mäns våld som exempelvis människohandel eller hatbrott. Preventivt arbete för att förebygga mäns våld är en dimension i detta arbete. Samtliga nordiska länder har etablerade verksamheter, ofta krisjourer, som arbetar med att hjälpa män som använder våld mot personer i sin närhet att förändra sitt beteende. Verksamheterna utgår ofta från den norska modellen *Alternativ til Vold* som fokuserar på psykiatrisk behandling av våldsförövare.

Maskulinitetsnormer och machokulturer

Att ifrågasätta och utmana normer kring maskulinitet och machokultur är ett återkommande tema i satsningarna. Flera av dessa initiativ innebär att synliggöra både överenskomna och uttalade, respektive osynliga och underförstådda föreställningar och förväntningar på kön. Många har just pojkar och unga män i fokus – för att bryta mönster i tid. Det kan exempelvis handla om att lära sig normkritiska tankesätt eller att förebygga ungas utsatthet för våld. Initiativen bedrivs både inom myndigheter och organisationer. Vissa är engångssatsningar och andra mer långsiktiga. I Sverige och Norge finns större ideella organisationer med statligt stöd som arbetar praktiskt med frågorna: Reform – ressurscenter for menn och MÅN (tidigare Män för jämställdhet).

Faderskap och mäns delaktighet

I Norden är det även vanligt med initiativ som syftar till att stärka jämställdhetsarbetets inriktning mot män, liksom att jämställdhet i högre grad ska vara en fråga som engagerar män. Detta arbete har till stor del fokuserat på frågan om föräldraledighet. Centrala frågeställningar är hur förändringar i föräldraförsäkringen, till exempel att avsätta specifika månader för varje förälder, påverkar mäns uttag av föräldraledighet och hur pappors uttag av föräldraledigheten ser ut i de nordiska länderna. Kartläggningar och statistiska jämförelser

är vanligt förekommande initiativ. Det mer kvalitativa arbetet inriktar sig på att få män att ta ut större del av föräldraförsäkringen när de får barn.

Utmaningar

Synen på män kan ibland bli ensidig och onyanserad när man talar om jämställdhetsfrågor. Ett problem inom fältet ”män och jämställdhet” är att pojkar och män ofta beskrivs som en homogen grupp. Genom att prata om gruppen på det sättet negligeras de stora skillnader mellan mäns villkor som finns i samhället. Risken blir att exempelvis hbtq-personer, män med funktionsvariation, äldre män och rasifierade män osynliggörs. Detta påverkar insatserna och minskar möjligheten att nå jämställdhet. Arbetet mot mäns våld är ett exempel på område där intersektionella perspektiv ofta saknas och män och kvinnor ses som homogena grupper. Det kan innebära att faktorer som ålder, där ekonomiskt beroende kan vara en viktig faktor bland äldre kvinnor inte framkommer eller att våld i samkönade relationer osynliggörs.

En annan risk är att satsningar som vänder sig till män som ”särskild grupp” kan reproducera föreställningar om könsskillnader snarare än utmana dem. Enligt forskning är det därför viktigt att ifrågasätta och arbeta mot normer kopplade till genus och kön – först då finns möjlighet att uppnå en förändrad mansroll.

Källor

Nordisk information för kunskap om kön (NIKK). (2017). *Män och jämställdhet i Norden. En kartläggning av nordiska initiativ 2005-2015*. Nordiska ministerrådet.

Wickman, Jan. (2012). *Nordisk jämställdhetspolitik med fokus på män – en policyöversikt*. Nordiska institutet för kunskap om kön.

SOU 2014:16. *Män och jämställdhet*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Björnberg, U., Ottosen, M.H. (Red.), (2013). *Challenges for future family policies in the Nordic countries*. (13:38). Köpenhamn: SFI – The Danish national center for social research.

Nordiska samarbeten om män och jämställdhet

Vikten av mäns engagemang i jämställdhetsfrågor har under flera decennier lyfts i det nordiska samarbetet. Genom den nordiska jämställdhetsfonden har nya samarbeten på området fått luft under vingarna.

I över 40 år har länderna i Norden haft ett samarbete på jämställdhetsområdet genom Nordiska ministerrådet, vilket har fått betydelse för utvecklingen i Norden. Redan det första samarbetsprogrammet 1989-1993 hade som ett tema: "Kvinnor och mäns möjligheter att kombinera familj och arbetsliv". Alla samarbetsprogram, som är grunden för arbetet, har efter det inkluderat frågor som specifikt rör män och jämställdhet. En prioriterad fråga har varit att utveckla forskningen på området i Norden. I början av 2000-talet inrättades därför en nordisk mansforskningskoordinator vid dåvarande NIKK, med syftet att skapa en gemensam nordisk forskningsplattform på området. De olika innehavarna av tjänsten initierade nordiska samarbeten i form av konferenser, publikationer och nätverksarbete.

Idag är fokus för samarbetet riktat mot de jämställdhetspolitiska utmaningar som män, som grupp, antas möta. Området har gått från att handla om mäns deltagande i kvinnors kamp för jämställdhet till att handla om mäns specifika jämställdhetsproblem, exempelvis inom hälsa, marginalisering eller faderskap. Genom den nordiska jämställdhetsfonden, som NIKK administrerar, finansierar Nordiska ministerrådet olika samarbetsprojekt i de nordiska länderna som driver utvecklingen framåt. Här är ett axplock som fokuserar på "män och jämställdhet".

Fokus på förövares våldsspiral

Könsrelaterat våld är ett utbrett och ihållande problem i Norden. Längre har fokus i debatten mest legat på överlevandena, men Kristín Pálsdóttir, som arbetar på RIKK (Institute for Gender, Equality and Difference) vid Islands universitet, menar att det är viktigt att sätta ljuset på förövarna och stoppa deras beteende.

– Förövarna är själva nyckeln till att bryta våldsutövandet. För att förändra förövarnas beteende är det viktigt att bekämpa traditionella könsroller och destruktiv maskulinitet. På så sätt kan vi uppnå mer jämställda relationer och sätta stopp för skadliga före-

ställningar om att kvinnor är mäns egendom. Sådana föreställningar finns ofta bakom det könsrelaterade våldet, säger hon.

Enligt Kristín Pálsdóttir är detta ett hett kunskapsområde där det händer mycket. Hon är också kontaktperson för det nordiska projekt som finansierats genom den nordiska jämställdhetsfonden, vars deltagande organisationer var med och anordnade konferensen "Confronting Gendered Violence: Focus on Perpetrators". Konferensen, som ägde rum hösten 2016, hade till syfte att sammanföra olika aktörer i Norden för att jämföra och diskutera hur denna fråga hanteras. Vad har de olika nordiska länderna för behandlingsalternativ för förövare? Vad säger forskningen på området? På konferensen presenterades en rapport som visar vilka olika modeller som används i de nordiska länderna för att hjälpa förövare av könsrelaterat våld att bryta våldsspiralen. Frågorna berörde vilka behandlingar som erbjöds, utmaningar och resultat.

– Konferensen blev ett väldigt bra möte med yrkesverksamma från olika fält som arbetar med detta. Både de som jobbar inom våldsprevention, forskare, poliser och så vidare, säger Kristín Pálsdóttir.

Ett syfte med fondprojektet var att skapa ett nordiskt nätverk för att utbyta erfarenheter och förbättra praktikerna i Norden. Enligt Kristín Pálsdóttir finns det ett behov av samarbete, inte minst för att utveckla fältet.

– Det är ett viktigt steg för att lösa problemet. Vi är

2%

...av sjuksköterskorna på Island är män.

I Danmark är siffran 3,5 procent. Genom ett projekt som fokuserar de nordiska sjuksköterskeutbildningarna hoppas man kunna minska den skeva könsfördelningen.

idag igång med nätverket och märker att det finns ett utbrett intresse för frågorna, både bland berörda yrkesgrupper och politiker, avslutar hon.

Nordiska mansorganisationer vill förändra mansrollen

Dagens mansroll är på många sätt problematisk. I populärkulturen lyfts ofta mannen fram som ensam och stark, och en person som inte tvekar att bruka våld. MenEngage Norden vill skapa ett samtal om normerna, förändra mansrollen och bryta våldet. Nätverket, som sätter jämställdhet högst på agendan, skapades år 2014 genom ett projekt finansierat av jämställdhetsfonden.

– Vi kände att det behövdes en plattform för att utbyta idéer och strategier kring vårt arbete. Då handlade arbetet framförallt om att bygga en rörelse. Män och jämställdhet är ett ungt område, det är viktigt att definiera sig själv innan vi börjar prata med andra, säger Tomas Agnemo, dåvarande samordnare.

Enligt Tomas Agnemo har de nordiska länderna olika lång tradition av mäns engagemang i jämställdhetsfrågor. I Sverige grundades MÄN (tidigare Män för Jämställdhet, red.anm.) redan 1993. I Norge bildades Reform – ressurssenter for menn år 2002. I de andra länderna är organisationerna yngre.

– En viktig grund i Men Engage är att ifrågasätta patriarkatet och vad det är att vara man. Ytterligare en central del är samtalet kring hur man engagerar män och pojkar i de här frågorna, säger han.

År 2017 anordnade nätverket konferensen “Making the Invisible Visible: Transforming Social Norms among Boys & Men for Gender Justice in Practice” i Oslo för att sprida organisationernas kunskap till fler. På programmet stod bland annat workshops om hur killar ska engageras i antivåldsarbetet och hur man bemöter negativa könsideal för män. Deltagarna bestod av representanter från kommuner, genusforskare, aktivister och politiker. Ett högre syfte med konferensen var att reducera det könsrelaterade våldet i samhället.

– Våldsfrågan är väldigt viktig eftersom nästan allt våld utövas av män. Den är ett symptom på ett dysfunktionellt samhälle, säger Tomas Agnemo.

Fler män i vården

Den könssegregerade arbetsmarknaden är en utmaning som alla nordiska länder delar. Inom vårdsektorn är kvinnorna i majoritet, och på sjuksköterskeutbildningarna i Norden lyser männen med sin frånvaro. På Island utgör männen bara 2 procent av alla sjuksköterskor, samma siffra är 3,5 procent i Danmark och 9 procent i Norge. I ett projekt som fått finansiering av den nordiska jämställdhetsfonden riktas ljuset mot sjuksköterskeutbildningarna och vad de kan göra för att rekrytera och behålla männen.

– Fler män i vården är viktigt för att främja jämställdheten i arbetslivet. Det handlar också om att skapa en mångfald på arbetsplatserna, säger projektledaren Hedda Hakvåg, senior rådgivare på norska Reform - ressurssenter for menn.

Hon menar att det behövs mer arbetskraft i omsorgssektorn, samtidigt som många unga män väljer bort ”könade” arbeten som sjuksköterska. I projektet kommer två jämställdhetscentra och två universitet att undersöka underrepresentationen av män i Norden. Enligt Hedda Hakvåg kommer de bland annat titta på hur sjuksköterskeutbildningarna marknadsför sig och vilken kurslitteratur som används.

– Vi kommer även att intervjua utbildningsansvariga om allt ifrån trivsel till utbildningens utformning. Vad gör de som är bra? Vad funkar och vad funkar inte?

ILLUSTRATION: EMMA HANQUIST

Inom projektet ska även den befintliga forskningen på området att sammanställas. Baserat på resultaten kommer rekommendationer för att rekrytera och behålla män i vårdutbildning utvecklas. Resultatet kommer att presenteras i en rapport.

– Vårt hopp är att denna undersökning får politiskt genomslag och bidrar till förändring, säger Hedda Hakvåg.

Kartläggning av föräldraförsäkringen

De nordiska länderna har med olika reformer försökt att öka männens uttag av föräldrapenning, men trots insatserna är kvinnorna i Norden föräldralediga betydligt längre. I ett samarbete som fått medel från den nordiska jämställdhetsfonden 2017 ska föräldraförsäkringarna i de nordiska länderna kartläggas för att se hur de påverkar kvinnors arbete och mäns uttag.

– Ett jämt uttag är viktigt eftersom det skulle få så stora effekter för hela samhället. När männen tar större ansvar för barnen bidrar det till mer jämställda relationer och förändrande könsnormer. Det påverkar även kvinnors situation på arbetsmarknaden, i form av exempelvis mer jämställda löner och pensioner, säger Johanna Dahlin, projektledare vid Sveriges Kvinnolobby.

Fondprojektet är ett samarbete mellan kvinnoorganisationer i Sverige, Norge och Island. Parterna har redan haft möten och är igång med att kartlägga systemen och aktuell forskning på området. Resultaten sammanställs i en rapport där organisationerna också ger förslag till hur systemen kan förbättras för att öka jämställdheten.

– Med projektet vill vi påverka beslutsfattarna i Norden att driva utvecklingen framåt. Vi planerar en konferens till hösten 2018, dit vi ska bjuda in ansvariga ministrar.

Hon menar att föräldraförsäkringen och mäns uttag länge varit en viktig fråga för kvinno rörelsen, ändå går det långsamt framåt.

– Nu är det dags att rätta till detta. Vi vill ta reda på de bästa metoderna och formulera krav på området som organisationerna kan driva nationellt i respektive land.

OM FAKTABLADET:

Detta faktablad är framställt år 2018 av NIKK, Nordisk information för kunskap om kön, som är ett nordiskt samarbetsorgan under Nordiska ministerrådet. Det redogör för de nordiska ländernas prioriteringar och satsningar inom området män och jämställdhet. Faktabladet baseras både på intervjuer med forskare och på rapporter.

nikk.no • facebook.com/nikknorden • twitter.com/nikktweet #equalnordic

